

ЖУРТУНА ӨТКӨН КАДЫРЫ

Макалада филология илимдеринин доктору, профессор Ү.Асаналиевдин өмүрү, чыгармачылыгы кыскача баяндалат.

Адам баласы табияттын жадыраган жазын – балалыкка, толукшуган жайын – жаштыкка, акылы толуп турган мезгилин – күркүрөгөн күзгө, аппак карлуу кышты – ак сакалдуу карылыкка салыштырып жүрүшөт. Бир карасаң, жаратылыштын 4 мезгили чындыгында эле адам табиятына төп келгенсыйт.

Мыйзам ушул – муун тынбай алмашат,
Жылдар өтөт, кара чачты кар басат,-
демекчи, жылдар өтүп, Даркандын боз топурагын чаң ызгытып чуркаган баягы боз бала бүгүн минтип 80ге чыгып, өткөн жылдарын серепчилеп турган кези.

Өмүр, өмүр өтөт зуулдап билинбей,
Убакыттын учканы учкан илинбей.
Мезгил арып канча жашка барса да,
Арткы жылдар кечөө менен бүгүндөй.

Филология илимдеринин доктору, КР Улуттук жазуучулар жана журналисттер союзунун мүчөсү, КР Билим берүүсүнө эмгек сиңирген кызматкер Үсөнбек Асаналиевдин өмүр жолуна саресеп салсак, ал 1932-жылдын 14-августунда Жети-Өгүз районундагы Даркан айылында кызматкердин үй-бүлөсүндө туулган.

Ар бир бала – ата-энеден артта калган белек, тукумун улаган туяк. Ү.Асаналиевдин атасы Толукбаев Асаналы Ленинграддагы финансылык кызматкерлердин курсун аяктаган. 1941-жылдан 1946-жылга чейин Улуу Ата Мекендик согушка катышып, «Даңк» ордени, «Каармандыгы үчүн» медалы менен сыйланган. 1946-жылдан кийин 15 жыл бою Даркан айылынын башкармасы болуп, үзүрлүү эмгектенген. Согуштан кийин солгундап турган колхозду алга сүрөп, көптөгөн мыкты ийгиликтерди жараткан. Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаты болгон, Эмгек Кызыл Туу ордени менен сыйланган.

Энеси Толукбаева Шабы колунан көөрү төгүлгөн уз, жамактата сүйлөп, ырдай билген, ооз комузда кубулжута ойной алган өзгөчө өнөрлүү асыл адам болгон. Шабы эненин 90 жаштан өткөн кезинде ооз комузда ойногон күүлөрү Венгрия жергесинде кассетада чыгарылган. Толукбаев Асаналы башкарма болуп турган мезгилде Шабы эненин берекелүү дасторконунан казактын айтылуу Эл жазуучусу Муктар Ауэзов, орус жазуучусу Алексей Сурков, Искак Раззаков, Төрөбай Кулатов, Түгөлбай Сыдыкбеков, Аалы Токомбаев, Саякбай Каралаев, Карамолдо Орозов сыяктуу көптөгөн кыргыз эл артисттери, эл башчылары мейман болушкан.

Атам менин бир акылман жан эле,
Тирүү элеси көз алдымда дагы эле.
Күлө карап, сүйлөп турган добушу,
Кулагымдан басылгансыйт жаңы эле.

Айланайын энем, ай,
Ак желектүү кемем, ай.

Айтканында ката жок,
Акылыңдын терени, ай, - деп, Ү.Асаналиев ардактуу ата-энесине дайыма таазим кылып келет.

О, менин алтын булагым,

О, менин алтын курагым.

Өкүнттү жанды аябай,

Аз гана жылга турарың, - деп Ү.Асаналиев балалыктын аз гана жылдар өкүм сүрөрүн ырында чагылдырган. Анын балалыгы каардуу согуш жылдарына туш келип, согуштан атасын күтүп, канчалаган жетим, жесирдин ыйына күбө болгон. Сарамжалдуу Шабы эне эки уулун согуш жылдарында эч нерседен кем кылбай, алпештеп асыраган.

Кандай тагдыр, кандай күнгө туш болсо да, балалык деген – таттуу кыялдын, таза сезимдин башаты.

Тагдыр буюруп, Үсөнбек Асаналиев орто мектепти аяктагандан кийин 1951-1956-жылдары Бишкектеги Кыргыз мамлекеттик университетинде билим алып, аны артыкчылык диплому менен бүтүргөн. Студенттик күндөрүндө К.Артыкбаев, К.Кулматов, Ж.Алыбаев, К.Кырбашев өндөнгөн кыргыздын таланттуу уулдары менен бирге окуган. Оргуштап турган ошол мезгилде, көлдүн сулуу кызы Мусаева Сабирага баш кошот.

Билим көрөңгөсүн атактуу аалымдар К.К.Юдахин, И.А.Батманов, Б.Юнусалиев, К. Сартбаев, Б. Орузбаева, С.Мусаев сыяктуу чыгаан окумуштуу-лардан алган.

1970-1993-жылдары КМУнун филология факультетинин кыргыз тил илими кафедрасында ага окутуучу, доцент, кафедра башчысы кызматтарын аркалаган. Бул узак жылдар аралыгында Ү.Асаналиев көптөгөн кыргыздын таланттуу уул-кыздары менен туздаш-даамдаш болуп, бирге иштешкен.

Байсалдуу эмгек жолунун эң бир сонун, кызыктуу, иш десе ишке тойбогон, ыр, күлкүгө, азил тамашага толгон күндөрүн атактуу адамдар менен бирге өткөргөн.

Мен да бир кез жан элем шарактаган,

Өзөңдүн берки өйүзүнөн ары аттаган.

Мезгилиң ууру нерсе көрүнбөйбү,

Билгизбей каруу-күчтү карактаган.

Өмүрдүн далай жылын барактадым,

Муңкандым, сайрандадым, шарактадым, - деп Ү.Асаналиев өзү айткандай, турмуштун ачуу-таттуусун үй-бүлөсү, жакын туугандары жана кесиптештери менен бирге көрүп келет.

Жылуу жок ата-эненин кучагындай,

Сая жок тууган жердин бутагындай.

Ага-ини арка-жөлөк бел эмеспи,

Капкайда канат болуп учарыңдай.

Учса канаты, консо куйругу болгон, жанынан артык көргөн жалгыз бир тууган иниси Эсенгелди – медицина тармагында узак жылдар үзүрлүү эмгектенген, колу жеңил, жүрөгү жумшак, ак пейил адам. Аптак халатын кийип, врачтык кесипти аркалаган иниси канчалаган адамдардын өмүрүнө өмүр кошту.

Ү.Асаналиев жана анын жубайы Мусаева Сабира экөө 4 уул, 3 кызга татыктуу тарбия берип, бардыгы жогорку билимге ээ болушуп, Кыргызстандын

булуң-бурчунда үзүрлүү эмгектенип келишет. Ата-эне тарбиясын алган уул-кыздары атага сөз тийгизбей, энеге шек келтирбей өз турмуш сапарларын байсалдуу улап, очор-бачар болуп, өздөрү небере күтүшүп, чоң шаарга айланышты. Уул-кыздарынын алды чет жерден жогорку билим алышып, элибиздин керегине жарап турган учурлары.

Балдарыма бакыт тилейм кудайдан,
Алыс кыл деп оору-сыркоо убайдан.
Бул турмушта бардар жашап, бай жашап,
Карчылыкты көрүшпөсүн кылайган, - деп, агай балдарына түгөнгүс бакыт тилеп келет.

Ысык-Көл – ыйык Мекеним,
Урматтап таазим этемин.
Кайтканда сүйкүм көркүндү,
Карекке камтый кетемин.

Канчалык түшкөн сайын коюнуңа,
Шончолук канбай койдум оюнуңа.
Баткыдай идиш тапсам өмүр бою,
Көтөрүп жүрсөм деймин моюнума.

Үсөнбек Асаналиев Мекени Ысык-Көлдү ыйык тутуп, моюнума көтөрүп жүрсөм деп аздектейт. Мекенин урматтаган, элин сыйлаган, кыргыз тили үчүн күйүп-жанган бул сезимдерин ырларында чагылдырат.

1993-жылы К.Тыныстанов атындагы ЫМУнун ректору Жолдош Жусаевдин чакыруусу менен Бишкек шаарынан касиеттүү көл жергесиндеги окуу жайлардын флагманы болгон Ысык-Көл мамлекеттик университетине которулуп келип, кыргыз тил илими кафедрасында доцент, кафедра башчысы, профессор болуп иштеп келе жатат. Ошол күндөн ушул күнгө чейин аталган окуу жайда канчалаган студенттерге билим, тарбия берип, акыл-насаатын айтып, үзүрлүү эмгектенүүдө.

2004-жылы докторлук диссертациясын ийгиликтүү коргогон.

Окуу жайыбыздын куту болгон филология факультетинде А.Иманов, Ж.Осмонова, С.Бегалиев, Ж.Мамытов, А.Койлубаева, А.Дунганаев, К.Абдылдабеков, А.Абдыкеримова, Н.Дүйшөева өндөнгөн белдүү окумуштуулар менен жогорку кадыр-сыйда жаштарга үлгү болуп келет. Азил кептери калың элге аңыз болуп айтылган, сырдашы, курдашы, филология илимдеринин доктору, профессор А.Иманов агай менен үзөңгүлөш узак жылдар эмгеги менен элге жагып, таланты менен таанылып келишет.

Агайдан билим, таалим-тарбия алган студенттер бүгүнкү күндө элибизге төбөсү көрүнгөн, журт башында турган азаматтардан болду. Айталык, КР УИАсынын президенти, академик А.Эркебаев, КР УИАнын вице-президенти, академик А.Акматалиев, КУУнун ректору, профессор И.Исамидинов, БГУнун ректору, профессор А.Мусаев, И.Арабаев атындагы университеттин Лингвистика институтунун директору, профессор С.Мусаев, ф.и.д., проф. Б.Усубалиев, доцент К.Абакиров ж.б. көптөгөн студенттери менен агай сыймыктанат.

Учурда ысык-көлдүк Аман Саспаев баштаган акын-жазуучулар менен бирге чыгармачылыктын көч башында байсалдуу жолдо арыбай, сапарын улайт.

Үсөнбек Асаналиев көп кырдуу өнөр ээси. Колуна комуз алып күү

чыгарган, оболотуп обон жараткан, сөздүн гүлүн терип, учкул кеп жазган, чебер котормочу, таанымал ойчул адам. Анын «Сөз - сөөлөт», «Жакшы сөз – жан азыгы», «Сөз – сөнбөс жарык» деген учкул сөздөр жыйнагы, «Сап-санат», «Кеп-кербен», «Ой-оомат», «Аалым-дарга азил арноо», «Ажыдаарлар алааматы» ырлар жыйнагы, «Акылман үкү», «Карга аке», «Өрнөктүү өмүр» аттуу чыгармалары окурмандардын жүрөгүнөн түнөк таап келет.

«Ак сөз арыбайт», «Чыгыш элдеринин макал-лакаптары», «Орус эл жомоктору», «Белорус эл жомоктору», «Хакас эл жомоктору» аттуу котормолору, 5-6-класстар үчүн жазылган «Адеп» окуу китептери, бир канча илимий эмгектери агайдын талыбаган эмгекчил экендигин айгинелейт.

Ү.Асаналиев «Сагыныч», «Кашка-Суу», «Куса», «Кыял», «Замана» ж.б. көптөгөн күүлөрдү жараткан. Агайдын айрым обондуу ырлары эл ичинде ырдалып жүрөт.

Элине эмгеги сиңген, журтуна кадыры өткөн, көптөгөн сыйлыктардын ээси, ардактуу Үсөнбек агай! Бар болуп, узак жашаңыз!

Адабияттар:

1. Асаналиев Ү. Сөз - сөөлөт. - Б., 1999.
2. Асаналиев Ү. Жакшы сөз - жан азыгы. - Б., 2008.
3. Асаналиев Ү. Сөз - сөнбөс жарык. - Каракол, 2012.
4. Асаналиев Ү. Сап - санат. – Б., 2008.
5. Асаналиев Ү. Ой - оомат. – Б., 2002.
6. Асаналиев Ү. Кеп - кербен. – Б., 2002.